

9. HARLAMOV, V. A. (1992) Raspysnoi spysok Pereyaslava 1701 g. In: *Proceedings of "Pereiaslavska zemlia ta yii mistse u rozvytku ukrainskoi natsii, derzhavnosti y kultury" all-Ukraine conference, Pereyaslav-Khmelnyskyi, 1992. Pereyaslav-Khmelnyskyi: [s. n.], pp. 105–106.*

10 HARLAMOV, V. A. (1995) Rozpysnyi spysok Chernihova 1701 r. In: *Proceedings of "Sloviano-ruski starozhytnosti pivnichnoho Livoberezhzhia"*

historical-archeological seminar, Chernihiv, 1995. Chernihiv: Siverianska dumka, pp. 91–92.

11. YURCHENKO, O.V. (2016) Pereyaslavska fortetsia XVII st. In: O. O. Zarembo (ed.) *Proceedings of "Arkheolohiia i fortyfikatsiia Ukrainy", international conference, Kamianets-Podilskiy, 2016. Kamianets-Podilskiy: PP Buinytskyi O. A, pp. 229–239.*

Надійшла до редколегії 28.11.16

H. Filipova, PhD student

Center of monumentology NAS of Ukraine

and the Ukrainian Society for Protection of Monuments of History and Culture, Kyiv, Ukraine,

M. Kolybenko, PhD student

Pereyaslav-Khmelnysky Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University,

Pereyaslav-Khmelnyskyi, Ukraine

RECONSTRUCTION OF THE HISTORICAL TOPOGRAPHY OF PEREYASLAV BASED ON THE CITY LIST FROM 1684

This article deals with the prospects of research and reconstruction of historical topography of the late XVII century Pereyaslav, based on the city list dated 1684. It considers the value of the first detected document in the context of the study and introduction into scientific circulation of such sources, as well as its main informative potential. In the main part, the compressed transfer facilities mentioned in the list supplied with a brief description. The article has a practical part, which describes the technical capabilities of the graphic 3D-reconstruction according to data cited in this source, as well as the opportunity to complete them with the help of analogies, based on existing works of researches. This practice may have educational value. In addition, it can call attention of society to monumentological research on the architectural heritage of the Ukrainian early modern cities.

Keywords: *Pereyaslav, city list, historical topography, architecture, 3D-reconstruction.*

УДК 378.4(430)

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2016.131.4.17>

Є. Хан, канд. іст. наук, мол. наук. співроб.,

А. Слюсаренко, д-р іст. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНА – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: НА ПРИКЛАДІ СПІВПРАЦІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Представлені та проаналізовані основні документи й угоди, підписані Україною, що стосуються міжнародного співробітництва, взаємного визнання й участі України у створенні єдиного європейського освітнього простору. А також участь українських університетів у європейських програмах, що забезпечують ефективну реалізацію академічної мобільності студентів і викладачів, поліпшують співпрацю в галузі вищої освіти та поширюють європейські освітні принципи і традиції в українській вищій школі. Наведено приклади міжнародної співпраці України та Європи у сфері освіти й науки, зокрема, участі України у європейських освітніх програмах і проектах, які призначені для забезпечення ефективності міжнародного співробітництва, міжнародного визнання, академічних обмінів і покращення академічної мобільності. Проаналізовано й охарактеризовано процес інтеграції української вищої освіти до загальноєвропейського освітнього простору на прикладі двосторонніх і багатосторонніх міжнародних угод, які підписала наша держава (Угода про партнерство та співробітництво, Лісабонська конвенція, Болонська декларація) та участі у міжнародних освітніх програмах, зокрема таких як Темпус, Еразмус Мундус, Жан Моне, Еразмус + та ін. Матеріали статті можуть бути використані в дослідженнях міжнародних освітніх і культурних зв'язків і для інформування й популяризації європейських освітніх програм серед академічної спільноти, українських студентів і викладачів. Крім того, у статті наведено конкретні приклади участі України в таких європейських освітніх програмах і проектах.

Ключові слова: *Європейський Союз, Болонський процес, вища освіта, європейська інтеграція.*

Важливою складовою євроінтеграційних прагнень України була й залишається інтеграція та поглиблення співпраці з Європою у сфері вищої освіти. Наша держава протягом багатьох років важливим стратегічним партнером Для Європи. Із початку здобуття Україною незалежності влада нашої держави постійно декларує прагнення до запровадження європейських принципів в усіх сферах суспільного життя. Не є виключенням і сфера освіти й науки. У 2005 р. Україна підписала Болонську декларацію, тим самим офіційно приєднавшись до Болонського процесу, узявши на себе зобов'язання брати участь у реформуванні системи вищої освіти та запроваджувати європейські освітні стандарти в системі вищої освіти.

Джерельною базою в дослідженні цієї теми є Закони України й урядові документи, накази, постанови та розпорядження Міністерства освіти та науки України, міжнародні угоди та виступи й заяви офіційних державних осіб, а також офіційні представництва та інтернет-сайти європейських освітніх програм.

Проблематику реформи освітньої сфери та участі України в Болонському процесі висвітлено зокрема у працях В. Кременя, М. Степка, Я. Балюбаши, Ю. Суха-

рнікова, О. Литвина, у яких проаналізовано стан та основні проблеми української освітньої сфери протягом 1990–2000-х рр., а також спроби реформування. У працях М. Згуровського, В. Андрущенко, В. Вікторова, М. Данилишина, Г. Калінічевої досліджувався процес становлення й реформування сучасної європейської системи вищої освіти, Болонський процес та участь України у формуванні єдиного європейського освітнього простору, зокрема питання академічної мобільності й міжнародної співпраці у сфері вищої освіти.

Методологічною основою дослідження є принципи узагальнення, аналізу, синтезу, індукції та дедукції.

Мета статті полягає в аналізі основних угод, наукових проектів та освітніх програм, які сприяють співпраці України та Європи у сфері освіти й науки, забезпечують взаємне визнання, покращують міжнародну співпрацю й академічну мобільність, сприяють євроінтеграційним прагненням нашої держави.

Європейський Союз та Україна почали будувати свої відносини одразу після того як Україна здобула незалежність у 1991 р. Нині Україна є пріоритетним партнером Європейського союзу в межах Європейської політики сусідства (ЄПС) і Східного партнерства. Упер-

ше ЄС та Україна встановили договірні відносини 1994 р. шляхом підписання Угод про партнерство та співробітництво (УПС), яка набрала чинності 1998 р. [1]. На основі цієї Угоди в лютому 2005 р. було схвалено План дій ЄС – Україна, який визначав програму політичних та економічних реформ і пріоритети на найближчу та середню перспективу. Україна, як молода незалежна держава, була зацікавлена в міжнародній співпраці та міжнародному визнанні. Саме тому співпраця у сфері освіти й науки була дуже важливою та пріоритетною.

Сучасна європейська система вищої освіти сформувалась протягом 1990–2000-х рр. Вона пройшла тривалий шлях змін і реформ. Європейський Союз визнає, що освіта та професійне навчання є життєво важливими для розвитку сучасного суспільства й економіки. Стратегія розвитку Європейського Союзу наголошує на необхідності налагодження співпраці між усіма країнами в цьому напрямі, а також обміну знаннями між ними. Освіта є пріоритетним напрямом для урядів усіх країн-членів ЄС, утім, системи освіти в цих країнах відрізняються. На європейському рівні освіта не регулюється "єдиною європейською політикою": відповідальність за зміст та організацію навчального процесу несуть самі країни-члени ЄС, а Європейська Комісія відіграє лише допоміжну роль: надання освіти загальноєвропейського масштабу, сприяння підвищенню якості освіти і розвитку системи безперервного навчання.

У 1997 р. під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено й ухвалено Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій [3], що належить до вищої освіти Європи. Цю конвенцію підписали 43 країни (у тому числі й Україна) [4], більшість із яких сформулювали згодом принципи Болонської декларації. Лісабонська конвенція декларує наявність і цінність різноманітних освітніх систем і ставить за мету створення умов, за яких більша кількість людей, скориставшись усіма цінностями і здобутками національних систем освіти й науки, може бути мобільною на європейському ринку праці.

25 травня 1998 р. міністри освіти Франції, Італії, Великої Британії й Німеччини підписали Сорбонську декларацію "Про гармонізацію європейської системи вищої освіти" [5], завдання якої – створення відкритого європейського простору вищої освіти, який має стати більш конкурентоспроможним на світовому ринку освітніх послуг. Основна ідея цих документів – двоступенева структура вищої освіти, використання системи накопичення та трансферу кредитів (ECTS), міжнародне визнання бакалавра фахівцем із вищою освітою, що надає особі кваліфікацію і право продовжувати навчання за програмами магістра.

19 червня 1999 р. міністри освіти 29 європейських країн підписали Болонську декларацію [6], яка започаткувала "Болонський процес", який на тепер охопив майже всю Європу. Стратегічною метою Болонського процесу є створення європейського простору вищої освіти, конкурентоспроможного та привабливого як для самих європейців, так і для студентів з усіх куточків світу. Європейський простір вищої освіти має забезпечити широкий доступ до якісної вищої освіти, яка базується на принципах демократії й незалежності університетів, їхньої наукової й дослідницької самостійності, активізувати академічну мобільність студентів і науково-педагогічних кадрів, підготувати молодь до активного життя в демократичному суспільстві, закласти підвалини для професійної кар'єри й особистого розвитку. Україна підписала Болонську декларацію у травні 2005 р. у м. Берген, тим самим приєднавшись до Болонського процесу та взявши на себе зобов'язання до-

тримуватися його основних принципів і брати участь у побудові єдиного європейського простору вищої освіти.

Також наша держава бере активну участь у найрізноманітніших європейських програмах щодо ефективного співробітництва у сфері освіти та науки. Доцільно буде охарактеризувати основні з них.

Програма Темпус (Tempus-Trans-European Mobility Programme for University Studies) сприяє налагодженню та зміцненню співпраці у сфері вищої освіти між країнами-членами ЄС і країнами-партнерами. Програма Темпус (Транс'європейська програма мобільності для навчання в університетах) – освітня програма, яка підтримує модернізацію системи вищої освіти і створює простір для співпраці в країнах-партнерах ЄС. Програма Темпус, заснована 1990 р. для максимально збалансованої співпраці і вдосконалення систем вищої освіти в країнах-партнерах ЄС, охоплює нині 27 країн на Західних Балканах, у Східній Європі, Центральній Азії, Північній Африці і на Близькому Сході. Програма Темпус фінансує співпрацю між ВНЗ у таких сферах, як розробка навчальних програм, управління університетами, взаємодія науковців і громадянського суспільства, партнерство освіти і бізнесу, а також структурні реформи в системі вищої освіти. Програма Темпус є найтривалішою, її реалізація почалася в 1990 р. і відбувалася поетапно: Темпус I – 1990–1994; Темпус II – 1994–1998; Темпус II bis – 1998–2000; Темпус III – 2000–2006. Із 2007 р. функціонував новий етап програми. До 2009 р. програма Темпус координувалася Директоратами Європейської Комісії з питань освіти й культури, розширення зовнішньої допомоги. Починаючи з другого конкурсу четвертого етапу програми Темпус, цю функцію здійснює Виконавче агентство з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури, яке має мандат від Європейської Комісії на управління та координацію проектів програми [7].

Україна приєдналася до програми Темпус у 1993 р. На той час програма націлювалася на вдосконалення управління вищими навчальними закладами, розробку навчальних програм і підвищення кваліфікації викладачів, особливо таких дисциплін, як економіка, сучасні європейські мови, суспільні науки, європейські студії і право. На третьому етапі програми Темпус (2000–2006) відбувся перехід до нових пріоритетів і нової предметної сфери. Участь України у програмі Темпус III припала на період її приєднання до Болонського процесу та входження до Європейського простору вищої освіти, що відповідно позначалося на цілеспрямованості проектів. До пріоритетних напрямів, крім економіки й бізнес-менеджменту, було включено сільське господарство, інформаційно-комунікаційні технології та екологію.

Починаючи з 2000 р., до проектів Темпус, крім університетів і вищих навчальних закладів, долучаються інші партнери – підприємства, неурядові організації, органи влади. Так, учасниками проектів Темпус в Україні стали Секретаріат Кабінету Міністрів України, міністерства освіти і науки, охорони довкілля, аграрної політики, обласні державні адміністрації та міські ради, спілки промисловців, аграрні підприємства, порти, слухачькі об'єднання й науково-дослідні інституції. Пріоритети й напрями реалізації програми Темпус IV в Україні пов'язані, насамперед, із розвитком Болонського процесу. Серед пріоритетів Спільних проектів третього конкурсу рекомендувалися такі: модернізація навчальних програм або запровадження нових, з огляду на введення триступеневої системи, відповідно до Європейської системи накопичення та трансферу кредитів (ECTS) і визнання дипломів за напрямами: педагогіка, технології і машинобудування, інформаційні технології, право,

сільське господарство, дрвкілля, туризм і послуги, міське та регіональне планування; реформа системи врядування у вищих навчальних закладах: застосування механізмів забезпечення якості; вища освіта й суспільство, а саме – розвиток партнерства вищих навчальних закладів із бізнесом, підприємництвом; тренінги для державних службовців; "трикутник знань" (освітньо-інноваційно-дослідження); рамка кваліфікацій. У межах програми Темпус із 1993 р. було профінансовано 347 проектів за участю України, у тому числі 101 спільний проект, 31 проект структурних заходів, надано 214 грантів індивідуальної мобільності. За період 2000–2009 рр. Україна отримала 46 млн євро з бюджету програми. Проекти Темпус запроваджуються майже в усіх областях України, понад 120 вищих навчальних закладів долучилися до реалізації проектів.

У межах програми Темпус IV запроваджуються 23 проекти: 5 – національних, 18 – багатонаціональних, із яких 20 – спільні і 3 – структурні заходи. Проекти спрямовані на розроблення й запровадження навчальних програм у галузях суспільної роботи, інтелектуальної власності, космічних технологій, екологічного менеджменту відповідно до вимог Болонського процесу; на розвиток освіти у сфері туризму, соціального партнерства, управління земельними ресурсами, екології; на створення освітніх центрів сучасних технологій; розвиток педагогічної мережі, співпраці університетів і бізнесу; підвищення якості управління університетами тощо. Також у березні 2009 р. в Україні відкрився Національний Темпус-офіс, покликаний сприяти Європейській Комісії, вищим навчальним закладам і національним органам влади в реалізації програми Темпус та інших програм, які фінансуються з бюджету ЄС і спрямовані на модернізацію й реформування вищої освіти в Україні. Національний Темпус-офіс в Україні координує взаємодію між Представництвом Європейського Союзу в Україні, Міністерством освіти й науки України, Європейським виконавчим агентством із питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури, відповідальним за впровадження програми Темпус, Генеральним Директоратом Європейської Комісії з питань освіти й культури, вищими навчальними закладами, іншими зацікавленими сторонами, що залучені до реформування сфери вищої освіти в Україні, пропагування та реалізації принципів Болонського процесу, поширення інноваційних підходів в організації навчального процесу в системі вищої освіти. Національний Темпус-офіс в Україні, поряд з іншими заходами, проводить інформаційні дні європейських освітніх програм, консулює вищі навчальні заклади щодо написання й подання проектних заявок, проводить моніторинг і надає консультації в межах діючих проектів, координує та підтримує діяльність Національної команди експертів реформування вищої освіти. Національну команду експертів реформування вищої освіти створено у 2009 р. за рекомендаціями Міністерства освіти і науки України з метою забезпечення експертної підтримки й інформування вищих навчальних закладів щодо запровадження положень Болонського процесу [8, с. 12–15].

Програма ЄС Темпус і проекти в межах програми TACIS (Tacis Programme, аббревіатура від англ. Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States) – програма ЄС на допомогу новим незалежним державам Східної Європи й Центральної Азії (колишні республіки Радянського Союзу, крім країн Балтії) у перехідний період [9] були ключовими елементами у процесі співробітництва у сфері освіти та навчання. Із 1998 до 2004 р. у межах програми Темпус витрачено 22, 5 млн євро й реалізовано 43 проекти співробітництва

ва (TEMPUSII, TEMPUSIII). Осередком освітніх і наукових процесів у контексті євроінтеграції був Науково-технічний центр в Україні – міжурядова неприбуткова організація, діяльність якої спрямована на запобігання розповсюдження ядерної зброї. Центр координує зусилля багатьох країн, міжнародних організацій і приватного сектору задля надання можливостей ученим з України, Азербайджану, Грузії й Узбекистану спрямовувати свої таланти та здібності на мирні наукові розробки [10, с. 32].

Програма Еразмус Мундус започаткована Європейським Союзом у 2004 р. для країн, які не входять до ЄС. Студенти старших курсів і науковці з різних країн, у тому числі й з України. Мають змогу отримувати стипендії від ЄС для продовження навчання або проведення наукових досліджень у країнах ЄС.

Із початку реалізації програми у 2004 р. до 2009 р., стипендії програми Еразмус Мундус отримали 130 українських студентів та 27 викладачів. Ці студенти отримали стипендії в розмірі 21 000 євро за один академічний рік. Викладачі, які стали учасниками Програми, отримали стипендії в розмірі 13 000 євро. У 2009 р. для України проектом передбачалося виділити 98 грантів мобільності для студентів, аспірантів, докторантів, викладачів з українських ВНЗ. У 2010 р. за проектом передбачалося ще 100 грантів на академічну мобільність. Українськими учасниками консорціуму були: Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, Дніпропетровський національний університет, Харківська національна академія міського господарства, Львівський національний університет ім. Івана Франка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського. У 2011 р. у межах компоненту "Партнерство Еразмус Мундус" переможцями конкурсу стали чотири проекти. У межах першого проекту до партнерства приєдналося 6 українських університетів. У рамках другого партнерства ще 4 українські ВНЗ. У межах третього партнерства учасниками проекту стали сім провідних українських ВНЗ. А в межах четвертого партнерства учасниками проекту стали ще чотири українські ВНЗ. Детальнішу інформацію про участь українських університетів у вищезгаданих проектах можна знайти на офіційних інтернет-сайтах кожного з ВНЗ. У межах конкурсу 2012 р. Програми Еразмус Мундус за компонентом "Партнерство" переможцями стали дев'ять консорціумів за участю 17 українських ВНЗ. Із 2012 до 2016 рр. учасниками програми академічної мобільності із загальним обсягом фінансування 35 104 475 євро повинні були стати студенти студенти, викладачі й адміністративний персонал університетів Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Молдови та України. Вони мали змогу навчатися та працювати в університетах Великої Британії, Ірландії, Іспанії, Португалії, Італії, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Румунії, Словаччини, Франції, Швеції [7].

Програма Жана Моне – це одна з освітніх програм Європейського Союзу, мета якої полягає у підвищенні рівня знань та поінформованості суспільства в ЄС і за його межами про європейську інтеграцію через заохочення викладацької й дослідницької діяльності з цього питання, зокрема у сфері стосунків ЄС з іншими країнами та міжкультурного діалогу. Починаючи з 2007 р., програму Жана Моне інтегровано в більш загальну Програму навчання впродовж життя (Lifelong Learning Programme) нарівні з такими освітніми програмами, як Еразмус Мундус. У межах програми Жана Моне Європейська Комісія виділяє кошти університетам на запо-

чаткування викладання дисциплін, пов'язаних із тематикою європейської інтеграції й розвитку наукової діяльності у зазначеній сфері. Дисципліни загалом стосуються розбудови європейської спільноти, європейського права, європейської економіки, політики, історії європейської інтеграції [7].

Уперше українські університети й експерти взяли участь у програмі Жана Моне в 2001 р. Вони розробили чотири модулі програми Жана Моне, два з яких "Основи європейського права" (2001), "Результати і перспективи європейської та науково-технологічної інтеграції" (2002) – викладаються в Донецькому національному університеті; один – "Розширення ЄС та Європейська політика сусідства (2005) – в Ужгородському національному університеті і один – "Європейська економічна інтеграція" (2006) – у Донецькому державному університеті управління. Ще один модуль – "Європейська соціальна політика та моделі соціального партнерства" – розробляється з 2009 р. Також реалізовано два проекти за напрямом "Підтримка інформаційної та дослідницької діяльності": один – "Українська та Європейська синергія: Прозорість і розбудова спроможності у сфері студій Європейської інтеграції в Україні" (2008) – за участі Всеукраїнської громадської організації "Українська асоціація європейських студій", другий – "Архітектура залучення Європейської безпеки: Інтеграція, співпраця чи конфронтація" (2008) – Донецьким державним університетом управління [8, с. 20].

Покращенню академічної мобільності та співпраці між українськими і європейськими ВНЗ забезпечує програма Європейського Союзу Еразмус +, яка розрахована на період з 2014 до 2020 р. Офіційна назва цієї програми і України – "Національний Еразмус+ Офіс в Україні" (НЕО). У тісній співпраці з Представництвом ЄС в Україні ця програма забезпечує допомогу та підтримку Виконавчому агентству з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури щодо запровадження в Україні Програми Темпус, Еразмус+ у сфері вищої освіти. НЕО досліджує розвиток вищої освіти в Україні [11].

На тепер наша держава бере участь у Програмі Еразмус+ як партнер ("Partner country"). Такий формат співпраці знайомий українським учасникам, які брали участь у попередньому циклі (2007–2013) програм ЄС, таких як "Темпус", "Еразмус Мундус" і "Молодь в дії". Для країн партнерів ЄС автоматично поширюється доступ до ряду компонентів програми Еразмус+ у сферах освіти й молодіжної політики. Зокрема, доступними для України в освітній сфері є такі напрями: магістратура, перед і післядипломне стажування/навчання (Joint Masters Degrees); стажування для підвищення практичних навичок (Credit Mobility); реалізація потенціалу й обмін досвідом у межах відповідних проектів зі співробітництва (Capacity building/ cooperation projects); участь викладацького складу й академічних кіл у дослідницьких проектах, що раніше охоплювалися окремими компонентами програми "Жан Моне" (Jean Monnet Activities); участь в ініціативі "Альянс знань", що спрямована на розвиток стратегічного партнерства й розбудову секторальної співпраці за специфічними освітніми напрямами і є предметом окремих домовленостей (Knowledge Alliance, Strategic Partnerships and Sector Skills' Alliances). У сфері молодіжної політики взаємодія зосереджена на молодіжних обмінах (Youth exchanges), участі у заходах мережі європейської волонтерської служби (European Voluntary Service), навчанні працівників з роботи з молоддю (Training of youth workers), реалізації

проектів за участю молодіжних організацій (capacity building projects for youth organizations).

Інший спосіб участі України у Програмі Еразмус+ передбачає статус повноправного учасника програми ("Programme country"). Регламентом ЄС (статтею 24 Регламенту Ради ЄС щодо запровадження програми "Еразмус+") передбачена можливість надання країнам-учасникам "Східного партнерства", у тому числі Україні, статусу повноцінного учасника ("Programme country"); аналогічний статус наразі мають усі країни-члени Євросоюзу. Цей статус надає можливість країні, що не є членом ЄС, залучатися до участі в різноманітних заходах програми й отримувати конкретні переваги від членства в ній і взаємодії з іншими учасниками програми з держав-членів ЄС. Разом із тим повноцінна участь держави передбачає виконання ряду вимог, що доцільно врахувати в разі намірів України приєднатися до цього формату співпраці. Конкретні переваги у разі оформлення участі Україною статусу "Programme country" полягають у доступі учасників до участі в навчальних візитах і проектах із загальної шкільної та професійно-технічної освіти, у галузі спорту та фізичного виховання. Повноцінна участь також уможливує отримання підтримки на реалізацію реформ у сфері освіти та навчання, грантів і стипендій для студентів і викладацького складу для навчання в іноземних ВНЗ, залучення до нових проектів специфічного секторального спрямування в межах європейської ініціативи "Альянс знань". Українські учасники матимуть змогу бути не лише партнерами проекту, але й виконувати функції координатора проектів, що ініціюватимуться замовниками. Повноцінна участь України у програмі "Еразмус+" буде виправданою лише в разі усвідомлення усіма зацікавленими учасниками переваг для досягнення кінцевих результатів від її впровадження, успішного використання досвіду європейських партнерів і раціонального використання людського потенціалу та фінансових ресурсів програми.

Загальний бюджет програми "Еразмус +" на період до 2020 р. складає 14,7 млрд євро; для країн-учасниць ініціативи ЄС "Східне партнерство" бюджет програми складатиме 1,75 млрд євро, який виділятиметься в межах Європейського інструменту сусідства (European Neighborhood instrument).

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України одночасно з Європейським парламентом ратифікували угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. У Главі 23 цієї угоди йдеться про співпрацю між Україною та ЄС у сфері освіти, зокрема сторони зобов'язувалися активізувати співробітництво у сфері вищої освіти, а саме: реформувати та модернізувати систему вищої освіти України; сприяти зближенню у сфері освіти в межах Болонського процесу; підвищувати якість вищої освіти; поглиблювати співробітництво між вищими навчальними закладами України та ЄС; розширювати можливості вищих навчальних закладів; активізувати мобільність студентів і викладачів [12].

Таким чином, унаслідок проведеного дослідження було вивчено, проаналізовано й охарактеризовано процес інтеграції української вищої освіти до загальноєвропейського освітнього простору, на прикладі двосторонніх і багатосторонніх міжнародних угод. Протягом багатьох років Україна бере активну участь у міжнародній співпраці у сфері освіти й науки. Наша держава підписала ряд міжнародних угод і домовленостей, які стосуються співпраці, взаємного визнання й інтеграції у сфері освіти та науки. Серед них можна назвати такі ключові документи як: Угода про партнерство та спів-

робітництво (УПС), 1994 р., Лісабонська конвенція, (1997) Болонська декларація (2005, а також Україна бере участь у різноманітних наукових та освітніх програмах і проектах Європейського Союзу, зокрема таких як: Темпус, Еразмус Мундус, Жан Моне, Еразмус+ та ін. Саме тому, очевидним є той факт, що наша держава цілеспрямовано та послідовно запроваджує європейські освітні стандарти в системі вищої освіти, неухильно виконуючи обов'язки, узяті на себе перед європейською спільнотою й бере участь у різноманітних проектах, програмах та ініціативах Європейського Союзу. Однак, не варто забувати, що в системі освіти України, загалом, і в системі вищої освіти зокрема, є ряд невирішених проблем і недоліків, що, у першу чергу пов'язані з низьким рівнем фінансування освіти й науки, особливо за останні роки та в період фінансової й економічної кризи. Україна незмінно та послідовно декларує свої євроінтеграційні прагнення і сфера освіти та науки має стати важливою складовою євроінтеграції. Саме тому участь України в різноманітних міжнародних, у першу чергу європейських освітніх програмах, наукових проектах має важливе та пріоритетне значення.

Список використаних джерел

1. Угода про партнерство та співробітництво. 16 червня 1994 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Представництва України при Європейському Союзі та європейському співтоваристві з атомної енергії. – Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/page/open/id/2906>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 19.10.2016.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // Верховна рада України. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page. – Назва з екрану. – Дата звернення: 19.10.2016.
3. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні. Лісабон, 11 квітня 1997 року [Електронний ресурс] // Верховна рада України. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_308. – Назва з екрану. – Дата звернення: 19.10.2016.
4. Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні: Закон України від 03.12.1999 № 1273-XIV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/1273-14>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 19.10.2016.
5. Спільна декларація про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти чотирьох міністрів, що представляли Францію, Німеччину, Італію, Велику Британію. Париж, Сорбона, 25 травня 1998 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/23/sorbonska_deklaraciya_1998.pdf. – Назва з екрану. – Дата звернення: 19.10.2016.
6. Спільна декларація міністрів освіти Європи "Європейський простір у сфері вищої освіти". Болонья, 19 червня 1999 року. [Електронний ресурс] // Верховна рада України. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_525. – Назва з екрану. – Дата звернення: 19.10.2016.
7. Національний Темпус / Еразмус +: Офіс в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tempus.org.ua>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 19.10.2016.
8. Європейський Союз – Україна: співробітництво у сфері вищої освіти. – К.: Представництво Європейського Союзу в Україні, 2010.
9. Програма ТАСІС та її результати в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eufunds.in.ua/istoriya-tehnichnoji-dopomohy/prohrama-tasis-ta-jiji-rezultaty-v-ukrajini>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 19.10.2016.
10. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб.; за ред. В. Г. Кременя. – К.: Освіта, 2004.
11. Проект Європейського Союзу "Національний Еразмус+. Офіс в Україні" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://erasmusplus.org.ua>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 19.10.2016.
12. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 19.10.2016.

References

1. *Ugoda pro partnerstvo ta spivrobitnyctvo. 16 June 1994.* [Online] Available from: <http://ukraineu.mfa.gov.ua/page/open/id/2906>. [Accessed: 19.10.2016].
2. *Ugoda pro asotsiaciiu mizh Ukrainoiu, z odniei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony.* [Online] Available from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page. [Accessed: 19 October 2016].
3. *Konventsiiia pro vyznannia kvalifikatsii z vyshchoi osvity v Yevropeiskomu regioni.* Lisabon, 11 April 1997. [Online] Available from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_308. [Accessed: 19 October 2016].
4. *Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro vyznannia kvalifikatsii z vyshchoyi osvity v Yevropeiskomu regioni: Zakon Ukrainy, № 1273-XIV [1999].* [Online] Available from: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/1273-14>. [Accessed: 19 October 2016].
5. *Spilna deklaratsiia pro harmonizatsiiu arkhitektury yevropeiskoi systemy vyshchoi osvity chotyroh ministriv, shcho predstavlialy Frantsiiu, Nimechynu, Italiu, Velyku Brytaniiu. Paris, Sorbona, 25 May 1998.* [Online] Available from: http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/23/sorbonska_deklaraciya_1998.pdf. [Accessed: 19 October 2016].
6. *Spilna deklaratsiia ministriv osvity Yevropy "Yevropeiskyi prostir u sferi vyshchoi osvity".* Bolonia, 19 June 1999 [Online] Available from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_525. [Accessed: 19 October 2016].
7. *Natsionalnyi Tempus / Erasmus +: Ofis v Ukraini.* [Online] Available from: <https://www.tempus.org.ua/uk/tempus.html>. [Accessed: 19 October 2016].
8. *Yevropeiskyi Soiuz – Ukrainina: spivrobitnytstvo u sferi vyshchoi osvity.* (2010). Kyiv: Predstavnytstvo Yevropeiskoho Soiuzu v Ukraini.
9. *Prohrama TAsIS ta yii rezultaty v Ukraini.* [Online] Available from: <http://www.eufunds.in.ua/istoriya-tehnichnoji-dopomohy/prohrama-tasis-ta-jiji-rezultaty-v-ukrajini>. [Accessed: 19 October 2016].
10. *KREMEN, V. H. (ed.) (2004) Vyshcha osvita Ukrainy i Bolonskyy protses: Navchalnyi posibnyk.* Kyiv: Osvita.
11. *Proekt Yevropeiskoho Soiuzu "Natsionalnyi Erasmus+. Ofis v Ukraini".* [Online] Available from: <http://erasmusplus.org.ua>. [Accessed: 19 October 2016].
12. *Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy, № 1556-VII [2014].* [Online] Available from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. [Accessed: 19 October 2016].

Надійшла до редколегії 21.11.16

E. Khan, PhD in History, Junior Research Fellow,
A. Sliusarenko, Dr. habil.(History), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION: AN EXAMPLE OF COOPERATION IN HIGHER EDUCATION

The paper analyses the key documents and agreements signed by Ukraine concerning international cooperation, mutual recognition and participation of Ukraine in the creation of a single European educational space. In addition, we examined the part of Ukrainian universities in European programs to ensure the effective implementation of academic mobility of students and teachers, improve cooperation in higher education and disseminate European educational principles and traditions in Ukrainian high school. We listed and analysed several examples of international cooperation between Ukraine and Europe in the field of education and science, including Ukraine's participation in European educational programs and projects intended to ensure the effectiveness of international cooperation, international recognition, academic exchanges and enhance academic mobility. It was also important to characterize the integration of Ukrainian higher education into the European educational space, the example of bilateral and multilateral agreements signed our country (Agreement on partnership and cooperation, the Lisbon Convention, Bologna Declaration) and participation in international educational programs, including such as Tempus, Erasmus Mundus and Jean Monnet, Erasmus +, and others. Results of our research can be used while examining international educational and cultural relations and to promote European educational programs among Ukrainian students, teachers and academics. In addition, the article gives particular examples of Ukraine's participation in European educational programs and projects.

Keywords: The European Union, Bologna process, higher education and European integration.